

Stota obljetnica sjemenišnih orgulja u Sarajevu

Niko Luburić

Ove godine sjećamo se 100. obljetnice Riegerovih orgulja koje su smještene u sjemenišnoj crkvi Sv. Ćirila i Metoda u Sarajevu. Prema podacima orgulje su nabavljene 1904. godine. Uspješno je to djelo Riegerove tvrtke iz Jägerdorfa-Krnova (danas Češka) koja je kroz svoju povijest sagradila velik broj orgulja raznih veličina, oblika i sustava. Jedne u tom nizu su i ove (opus 1084) koje su “doživjele” svoju 100. obljetnicu.

Orgulje su smještene na koru crkve. Razdijeljene su u dva kućišta, što stvara dojam kao da pred sobom gledamo dvoje orgulje. Svojim vanjskim izgledom (prospektom) ne samo da ničim ne narušavaju sklad crkvenog prostora, nego, naprotiv, u nega se odlično uklapaju. Prospekt je ukrašen izrezbarenim detaljima što je bio stil onoga vremena. Očito je da su graditelji svakoj sitnici posvetili maksimum truda, vremena i pozornosti.

Orgulje su građene po pneumatskom sustavu. To znači da mehanizmi u orguljama funkcioniraju pomoću zgušnjavanja ili razređivanja zraka u pojedinom zatvorenom prostoru (zračnici). Ovaj izum sličan hidraulici nastao je u XIX. stoljeću kao suprotnost mehaničkom sustavu orgulja kod kojih je orguljašima smetala u prvom redu tvrdoća tastature (klavijature), pogotovo kod spajanja dvaju Manuala kada se tvrdoća tastature udvostručuje. Ta i druge manjkavosti mehaničkog sustava natjerale su orguljaše i graditelje orgulja na razmišljanje o jednom sasvim novom sustavu (pneumatskom) po kojem bi sviranje na orguljama bilo olakšano.

Međutim, ne smijemo ne spomenuti da i kod pneumatskog sustava postoje određeni nedostaci (manjkavosti). Glavni nedostatak ovog sustava je “kašnjenje” zvuka što stvara teškoće kod izvođenja brzih kompozicija (npr. “trilera”). Nadalje, zbog velikog mnoštva osjetljivih mješćica, membrana može doći do neugodnih iznenađenja: pištanje pojedinih svirala, ili neotvaranje ventila, pogotovo kod promjene temperature. Zbog spomenutih i drugih manjkavosti pneumatskog sustava danas se u svijetu orguljarstva sve više vrednuje mehanički sustav a pneumatski napušta.

Što se tiče dispozicije Riegerovih orgulja u sjemenišnoj crkvi tako je raspoređena da prevladavaju 8-stopni registri. Tonovi ovih registara zvuče onako kako su notama zabilježeni, tj. visina tona u notnom crtovlju podudara se s visinom tona pojedine svirale. Zato su 8-stopni registri najbliži, najprirodniji i najugodniji ljudskom uhu. To nas upućuje na zaključak da je graditelj ovaj prekrasni glazbeni instrument u prvom redu nastojao prilagoditi liturgijskim potrebama crkve. Međutim, mora se priznati da su orgulje prilagođene i za koncerte jer imaju, uz ove tzv. prirodne registre, dovoljan broj “reskih” registara, kao npr. Gamba, Mixtura, Fugara i drugi. Ukupno orgulje imaju 15 registara. Bez pretjerivanja može se slobodno reći da orgulje imaju još jedan dodatni, šesnaesti registar. To je kupola crkve koja poput nebeskog svoda dominira nad unutarnjim prostorom crkve, apsorbira, “upija” tonove što “pljušte” iz orgulja, “prerađuje” ih i

Sviraonik sjemenišnih orgulja u Sarajevu.

tako oplemenjuje s novom kvalitetom. Ima ulogu golemog zvučnika-rezonatora, koji oblikuje zvuk orgulja tako da ga primamo u “stereo-tehnici”. Da bismo doživjeli takav zvuk orgulja potrebno ih je slušati u samom središtu crkvenog prostora, tj. ispod same kupole.

Orgulje imaju dva Manuala i Pedal. Svaki Manual ima 54 dirke (tipke) s opsegom tonova od C do f3, a Pedal 27 dirki (tipaka) s opsegom tonova od C do d1.

Orgulje imaju i spojeve (coppelle): II. Manual s I., I. Manual s Pedalom, II. Manual s Pedalom i Super-octav coppel (spojku) na I. Manual, te kolektive: Piano, Mezzoforte i Forte koji jednim dugmetom uključuju određeni broj registara.

U orgulje je ugrađen i Crescendo koji se izvodi pomoću papučice, umjesto valjka. On u potpunosti uključuje registre, počevši od najtišeg do najjačeg u oba Manuala s Coppelima. U Decrescendu vraća se istim redom prema nuli. Velika je to prednost u orguljama, pogotovo kada se izvodi vokalna glazba uz pratnju orgulja. U tom pogledu papučica Crescenda je čak praktičnija od valjka.

Kod svih orgulja sa sviralama važan je mijeh. Mijeh je kod ovih orgulja ostao u originalu pa zato ima dovoljno kapaciteta da zrakom opskrbi sve registre. Ipak za duže sviranje u “plenu”, gdje je velika potrošnja zraka, trebat će u dogledno

Don Niko Luburić za sjemenišnim orguljama.

vrijeme jači motor koji će taj nedostatak ukloniti. Postojeći novi motor je dar vlač. Marijana Kopića svećenika sarajevske nadbiskupije. Motor je kod obnove orgulja zamijenjen sa starim koji je previše stvarao buku.

Orgulje su obnovljene 2001. godine. Provedena je i komplet nova električna instalacija, ne samo u orguljama nego i na čitavom koru. Uz povremeno održavanje orgulje mogu još godinama služiti svojoj svrsi.

Ovaj kratki opis Riegerovih orgulja uz njihovu 100. obljetnicu ni izdaleka ne iscrpljuje svu složenost ovog glazbenog instrumenta, jer najzamršeniji dijelovi smješteni su unutar, u samom srcu orgulja, u košnici nazvana nevidljivoj. Mnoštvo kanala, skretnica, zglobova i sklopova čini labirint u kojemu se nije jednostavno snalaziti. Svi su ti dijelovi poput živog tkiva međusobno povezani i tvore jednu cjelinu koja se zove organon (orgulje).

Koncerti u crkvama

O brizi za dostojanstvo liturgijskoga prostora
i brizi za glazbenu baštinu

Glazba je povlašteno mjesto dijaloga Crkve s kulturom te je lako ustvrditi je da su mnoga velika djela glazbene kulture dio kršćanske baštine. Zadnjih nekoliko desetljeća zamjećuje se novo zanimanje za glazbu. Tome svakako doprinosi i razvoj elektroničkih medija i nosača zvuka koji glazbu čine dostupnom svakome u svako doba. Koncerti time nisu zaboravljeni nego su još više postali izazovni te danas okupljaju ne samo glazbeno obrazovane nego i glazbeno manje nadarene. Festivali, dani glazbe, glazbene večeri, kulturna ljeta i slične manifestacije sastavni su dio kulturne ponude mnogih naših mjesta i gradova, osobito turističkih. Organizatori takvih priredaba nerijetko kucaju na vrata župnih ureda tražeći ustupanje crkava za izvođenje koncerata. Nerijetko i sama Crkva nudi glazbene priredbe kao dio svoje duhovne ponude društvu u kojem živi.

Time postaje aktualnim pitanje ustupanja crkve kao liturgijskoga prostora u neliturgijske svrhe. U praksi se uočavaju različiti pristupi. Budući da o svemu tome postoje pozitivni crkveni propisi, potrebno ih je ponovno iznijeti i staviti na srce svima kojima je dužnost brinuti se za svetost liturgijskoga prostora. U ovom kratkom razjašnjenju ne dotičemo široku temu odabira glazbe za liturgijska slavlja nego nam je nakana na temelju crkvenih normi ponuditi razjašnjenja glede ustupanja prostora crkve za izvođenje glazbenih djela izvan bogoslužja.

Glazba kao oblik pastoralnog nastojanja

Zakonik kanonskoga prava (kan. 1210) određuje: »U svetom mjestu neka se dopusti samo ono što služi vršenju ili promicanju bogoštovlja, pobožnosti i

vjere, a zabranjuje se sve što nije u skladu sa svetošću mjesta. Ordinarij pak može za pojedinačni čin dopustiti i druge upotrebe koje ipak nisu protivne svetosti mjesta.« Iako je ta crkvena norma po sebi dovoljna za izricanje stava prema korištenju liturgijskoga prostora za koncerte, ta su pitanje pobliže normativno razriješena pismom Kongregacije za bogoštovlje Koncerti u crkvama (1987.) gdje se određuje da nije dopušteno u liturgijskom prostoru izvoditi glazbu koja nije nadahnuta kršćanskom vjerom ili koja je skladana u profane svrhe. Umjetnička i povijesna vrijednost nekoga djela, kao i njegova »popularnost«, nisu dostatni elementi da bi se njegovo izvođenje moglo pripustiti u liturgijskom prostoru. Kriterij prosudbe o dopuštenosti izvođenja glazbenih djela u crkvi počiva na pastoralnoj i duhovnoj koristi vjernika. Tako je u crkvi dopušteno izvoditi samo ona glazbena djela koja su dio kršćanske duhovne baštine, tj. djela koja su nekoć skladana za bogoslužje ili su pak nastala u nadahnuću nad svetopisamskim tekstovima, nad kršćanskom mišlju i duhovnošću. Takva je djela moguće prirediti kao duhovno-glazbene priredbe ili ih pak u crkvi izvoditi »u slobodno vrijeme« ukoliko se preko njih želi ostvariti jedan od slijedećih pastoralnih ciljeva:

- pripraviti puk na slavlje važnijih svetkova kako bi se vjernici aktivnije uključili u samo slavlje (npr. tzv. božićni koncert kao dio duhovne kršćanske pripreme za slavljenje Gospodinova rođenja);
- glazbenim izričajem istaći duh pojedinih liturgijskih vremena kako bi vjernici intenzivnije živjeli vrijeme u kojem se nalaze (npr. večeri korizmenih pučkih napjeva i pasionske baštine);
- stvoriti u crkvi ambijent molitve i sabračnosti kako bi vjernici koji dolaze u crkvu